

УДК 347

DOI: 10.31733/2078-3566/2023-6-117-124



Олег ЖУРАВЕЛЬ[©]

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО ОКРЕМИХ ВИДІВ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Проаналізовано цивільне законодавство, щодо притягнення поліцейських до цивільно-правової відповідальності. Відповідальність поліцейських у цивільно-правовій сфері є одним із видів юридичної відповідальності, яка настає за умови скоєння ними цивільного проступку, під яким варто розуміти суспільно небезпечне, протиправне порушення врегульованих нормами цивільного права майнових та особистих немайнових відносин, що складаються в різних сферах суспільної життєдіяльності. В останнє десятиліття, яке характеризується переважанням цивільно-правового регулювання у багатьох сферах життєдіяльності, означилася тенденція відшкодування (компенсації) шкоди, завданої державними органами (у тому числі й правоохоронними) та органами місцевого самоврядування, приватноправовими засобами. Навіть у європейській судовій практиці побутує думка та ствердження того, що цивільно-правова вимога про відшкодування шкоди є найкращим засобом стримування поліцейських від незаконних дій.

Ключові слова: відповідальність, поліцейський, збиток, моральна шкода, майнова шкода, неправомірне діяння.

Постановка проблеми. Неухильне дотримання, виконання службової дисципліни та законності під час виконання посадових обов'язків є одними з найважливіших завдань працівників поліції. За невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків вони притягуються до юридичної, «правової відповідальності». На сьогоднішній день в Українському законодавстві відсутня чітка норма, що регулювала б визначення розміру для відшкодування моральної шкоди, саме ця прогалина унеможлиблює відшкодування моральної шкоди на достатньому рівні.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Сформульовані висновки у цій роботі спираються на загальні результати досліджень вітчизняних та зарубіжних цивілістів, таких як: М. Агарков, С. Алексеев, Ч. Азімов, Д. Боброва, А. Довгерт, О. Йоффе, В. Ігнатенко, О. Малєїн, В. Маслов, Г. Матвеев, В. Луць, І. Новицький, О. Підопригора, Й. Покровський, С. Приступа, С. Русу, В. Рясенцев, В. Тархов, С. Харитонов, В. Хвостов, Ю. Червоний та ін.

Метою статті є дослідження цивільно-правової відповідальності поліцейських за шкоду, завдану під час здійснення ними своїх повноважень, та надання науково обґрунтованих висновків і пропозицій щодо вдосконалення цивільного законодавства й практики його застосування з цього питання.

Виклад основного матеріалу. Багато сучасних правників надають визначення відповідальності поліцейських. Наприклад М. Фролов зазначає, що відповідальністю за дії (акти) органів внутрішніх справ України в системі органів влади та управління є добровільне прийняття обов'язку з відновлення порушеного майнового та немайнового стану кожної особи, що зазнала примусового втручання з боку суб'єкта владних повноважень – уряду [11, с. 94]. А ось В. Муравський надає інше визначення. Він під цивільно-правовою відповідальністю правоохоронних органів розуміє позадоговірну цивільно-правову відповідальність за завдання майнової та немайнової шкоди протиправними діями (бездіяльністю) посадових осіб правоохоронних органів при здійсненні ними службових обов'язків. На думку інших авторів, зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів попереднього слідства – це таке позадоговірне охоронне правовідношення, в силу якого одна сторона (особа, що має

© О. Журавель, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2858-2466>

olzhuravel@ukr.net

повноваження на відшкодування шкоди – кредитор) має право вимагати від іншої сторони (особи, відповідальної за відшкодування шкоди – боржника) відшкодування в повному обсязі майнової шкоди, розумної і справедливої компенсації моральної шкоди, завданої в результаті незаконних дій органів попереднього слідства, при здійсненні кримінального судочинства, відновлення інших порушених прав, а боржник зобов'язаний відшкодувати таку шкоду, а також в окремих випадках здійснити відновлення інших порушених прав.

Загалом розуміємо, що цивільно-правова відповідальність поліцейського являє собою відшкодування моральної чи матеріальної шкоди з метою відновлення права громадянина, порушеного в результаті вчинення незаконних дій із боку поліціанта.

Зазначене поняття має певні ознаки; їхню характеристику надав О. Лов'як, який зауважує, що визначальною ознакою настання цивільно-правової відповідальності у досліджуваних відносинах є обов'язок завдавача шкоди понести несприятливі наслідки майнового характеру, а, відповідно, зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої службовою особою органів внутрішніх справ, можна визначити як недоговірні зобов'язання, що виникають унаслідок порушення майнових та особистих немайнових прав, покликани забезпечити найбільш повне відновлення порушених прав за рахунок завдавача шкоди чи за рахунок інших осіб, на яких законом покладено обов'язок такого відшкодування [4, с. 7].

На думку І. Ніжинської, правовідносини щодо відшкодування шкоди реабілітованому характеризуються такими рисами:

- 1) майновий характер;
- 2) виникнення лише з ініціативи самих громадян;

3) закріплення в нормах цивільного законодавства [5, с. 75]. Тому зрозуміло, що для виникнення такої відповідальності повинні виникнути певні обставини, що мають вищезазначені ознаки.

Громадяни країни часто стикаються зі значною кількістю порушень посадовими особами положень чинного законодавства. Наслідком протиправних дій часто є заподіяння майнової та моральної шкоди як особам, які беруть участь у справі, так і тим, хто до неї не причетний. Наріжним каменем у взаєминах особистості і держави є принцип, закріплений у ст. 56 Конституції України: «Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень» [9].

Інститут відповідальності держави перед людиною є однією з основних гарантій та свобод людини, закріплених у чинному законодавстві: держава встановлює механізм власної громадської відповідальності, зобов'язується забезпечити можливість його реалізації, зробити його доступним для громадян. Це знижує тиск держави на суспільство і одночасно збільшує можливість контролю останнього над діями держави, рішеннями її органів і посадових осіб [6, с. 5].

Варто приділити увагу ст. 41 Конституції України, де зазначено: «кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним» [9]. Отже, охорона матеріальних цінностей фізичних та юридичних осіб є одним із пріоритетних завдань держави, яке реалізується у межах своєї компетенції усіма її органами, в тому числі правоохоронними. Дійсно, згідно з п. 20 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію України» поліція здійснює на договірних засадах охорону фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності. Для виконання цього завдання 7 листопада 2015 р. розпочала свою діяльність поліція охорони, яка, відповідно до ст. 13 вищезазначеного Закону, функціонує у складі Національної поліції України. Органи поліції охорони є правонаступниками Департаменту ДСО при МВС України та відповідних державних установ ДСО при МВС України. Отже, поліція охорони є територіальним органом Національної поліції України, котрий, відповідно до покладених на нього завдань, здійснює охорону об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності на договірних засадах.

Договори на надання послуг із охорони майна та фізичних осіб укладаються

відповідно до положень Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). Згідно зі ст. 978 цього правового акта на підставі договору охорони охоронець, який є суб'єктом господарювання, зобов'язується забезпечити недоторканність особи або майна, котрі охороняються [10]. Таким чином, зважаючи на зміст цієї статті, розрізняють два види договору охорони: договір про захист фізичної особи і договір про захист майна.

Відповідно до п. 4 ст. 1 Закону «Про охоронну діяльність» [8] охорона майна – діяльність із організації та практичного здійснення заходів безпеки, спрямованих на забезпечення недоторканності, цілісності визначених власником і належних йому будівель, споруд, територій, водойм, транспортних засобів, валютних цінностей, цінних паперів та іншого рухомого і нерухомого майна, з метою запобігання та/або недопущення чи припинення протиправних дій щодо нього, для збереження його фізичного стану, припинення несанкціонованого власником доступу до нього та забезпечення здійснення власником цього майна всіх належних йому повноважень стосовно нього.

У ЦК України договір охорони людини або майна відносять до особливих видів договорів зберігання. Дійсно, договори захисту і зберігання мають загальні риси:

- 1) належать до категорії договорів про надання послуг;
- 2) об'єднані спільною метою – забезпечити збереження власності власника.

Однак єдиною спрямованістю цих договорів є їхня суттєва відмінність, що полягає в тому, що за договором зберігання зберігач зобов'язаний зберегти передану йому поклаждодавцем річ і повернути її на зберігання, тобто вжити всіх заходів, передбачених договором, законодавством та інші дії цивільного права, зокрема дотримуватися пожежних, санітарних, охоронних правил, забезпечувати збереження речі, переданої йому на зберігання.

У свою чергу охоронний договір спрямований на забезпечення недоторканності особи або майна, тобто охоронець повинен захистити об'єкт від протиправного посягання. Крім того, охоронець не зобов'язаний створювати особливі умови для утримання переданого майна, так як охоронні заходи не обмежуються порятунком останнього від пошкоджень і знищення, не пов'язаних з діями третіх осіб.

Друга відмінність між договором зберігання і договором забезпечення полягає в предметі зберігання. Таким чином, можуть зберігатися тільки рухомі речі (товари, автомобілі, цінні папери, дорогоцінні метали і каміння, інші прикраси, документи), не виключені з цивільного обороту. Гроші також можуть бути передані на зберігання, якщо вони не знеособлені. Нерухомі речі можуть бути предметом не збереження, а захисту. Договір про забезпечення також забезпечує недоторканність особи.

Третя відмінність полягає в тому, що за договором зберігання річ передається у володіння зберігачу, а при наданні охоронних послуг майно залишається у володінні покупця. Таким чином, відповідно до положень ч. 1 ст. 936 ЦК України зберігач зобов'язується зберегти передану йому поклаждодавцем річ і повернути її на зберігання [10]. При передачі майна під охорону воно не переходить до охорони, а продовжує залишатися в охоронюваних приміщеннях – на складах, базах, магазинах, підприємствах.

Цю різницю між зберіганням і захистом було зазначено О. Іоффе, який зауважив, що «захист включає в себе виконання тільки технічних функцій, необхідних для захисту власності від небезпеки фізичного знищення, пошкодження або втрати, яка може загрожувати їй в результаті стихійних лих або протиправних дій осіб. Навпаки, особа, якій передано на зберігання майно, здійснює право володіння, а також інші необхідні права і обов'язки» [3, с. 496].

Нарешті, остання відмінність, яка безпосередньо пов'язана з попередньою, полягає в тому, що охоронець несе відповідальність за втрату або пошкодження речі, яка є прямим результатом його дії або бездіяльності, які призвели до незахищеності майна. Охоронна організація несе відповідальність у вигляді компенсації вартості втраченого або пошкодженого майна, але в цьому збитку винні треті особи. Іншими словами, охоронна організація відшкодовує збиток, заподіяний третіми особами.

З огляду на вищесказане, багато авторів підтримують точку зору, що контракт безпеки слід розглядати не як особливий тип сховища, а як окремий тип контракту на обслуговування.

Наприклад, С. Довбій стверджує, що договір охорони майна має істотні відмінності і не може розглядатися як особливий вид договору зберігання. Розміщення

поняття договору про забезпечення в гл. 66 ЦК України, присвяченій договору зберігання, як особливий вид договору зберігання, повинна вважатися помилковою, а відносини, опосередковані договором забезпечення, повинні регулюватися не правилами зберігання, а загальними правилами ЦК України за послуги. Автор вважає, що це пов'язано з тим, що характер зобов'язаної особи більш особливий, ніж у договорі зберігання, обмежується забезпеченням збереження майна від крадіжки, навмисного знищення або пошкодження і завжди професійний [2, с. 11].

За недотримання або неналежне виконання умов договору про надання послуг із захисту майна і фізичних осіб поліція безпеки буде притягнута до цивільно-правової відповідальності. Оскільки законодавець відніс безпеку до особливих видів зберігання, щоб з'ясувати, за яких умов поліція безпеки буде нести цей вид відповідальності, звернемося до ст. 950 Господарського кодексу України, де зазначено, що за втрату або пошкодження прийнятої на зберігання речі зберігач несе відповідальність на загальних підставах.

Поширеною формою такої відповідальності є відшкодування збитків. Це відбувається при дотриманні низки умов, що є елементами загального складу цивільного правопорушення, як-от:

- 1) протиправна поведінка;
- 2) заподіяна шкода;
- 3) причинний зв'язок між протиправною поведінкою і шкодою;
- 4) вина боржника.

Стаття 978 ЦК України не визначає підстав для залучення охоронця до цивільної відповідальності, хоча, на нашу думку, це я упушенням у законодавстві України. Згідно зі ст. 8 Закону «Про охоронну діяльність» суб'єкт охоронної діяльності надає охоронні послуги на підставі договору, укладеного із замовником у письмовій формі відповідно до законодавства. Як вже було зазначено, договори на надання послуг із охорони майна та фізичних осіб, відповідно до положень ЦК України, визначають умови відшкодування суб'єктом охоронної діяльності шкоди, заподіяної неналежним виконанням його зобов'язання. Тобто законодавець уповноважив на свій розсуд встановити причини і обставини, за яких винні будуть притягнуті до відповідальності.

Друга умова притягнення силовиків до цивільної відповідальності – наявність пошкоджень. Згідно зі ст. 951 ГК України збитки, завдані поклажодавцеві втратою (нестачею) або пошкодженням речі, відшкодовуються зберігачем. Збитками вважаються реальні збитки та упущена вигода (ст. 22 ЦК України). Слід зазначити, що за договором зберігання підлягають відшкодуванню тільки реальні збитки; упущена вигода є складовою частиною збитків, що не відшкодовується.

У цивільному законодавстві закріплені принцип, згідно з яким тягар доказування збитків, завданих порушенням зобов'язання, покладається на кредитора (ч. 2 ст. 623 ЦК України).

Отже, розмір збитків, завданих неналежним виконанням договору охорони, доводиться саме замовником охоронних послуг. Якщо ж він не має доказів, що підтверджують обсяг заявлених вимог, то суд має право відмовити йому в позові. Виникає ситуація, коли факт завдання збитків не викликає сумнівів, однак відсутні належні докази для підтвердження їхнього розміру, а отже, неможливо отримати адекватне відшкодування цих збитків. Один із варіантів вирішення цього питання знаходимо у п. 3 ст. 7.4.3 «Принципів міжнародних комерційних договорів», де сказано, що, якщо суму збитків складно встановити з достатнім ступенем вірогідності (тобто її важко з'ясувати в кількісному вираженні), суд замість того, щоб відмовити у відшкодуванні чи присудити відшкодування номінальних збитків, має право визначити справедливий розмір понесених збитків [1].

На думку С. Бичкової та Ю. Заїки, охоронець несе перед замовником матеріальну відповідальність за збитки в межах вартості майна, оціненого замовником при укладанні договору. При цьому розмір збитків повинен бути підтвердженим відповідними документами, складеними за участю охорони [12, с. 272].

Актуальним залишається й питання відшкодування моральної шкоди, завданої замовнику поліцією охорони за договором охорони. За загальним правилом особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав, однак аналіз судової практики свідчить, що моральна шкода, завдана неналежним виконанням своїх обов'язків поліцією охорони, відшкодуванню не підлягає.

Цивільно-правова відповідальність професійного зберігача є підвищеною, оскільки він несе відповідальність за втрату, нестачу чи пошкодження речі, якщо не доведе, що втрата (нестача) чи пошкодження речі відбулися внаслідок непереборної сили, або через такі властивості речі, про які зберігач, приймаючи її на зберігання, не знав і не міг знати, або внаслідок умислу чи грубої необережності покладодавця. Таким чином, зберігач, що діє як суб'єкт підприємницької діяльності, відповідає і тоді, коли його вини немає.

Також слід звернути увагу на настання цивільно-правової відповідальності за порушення законності з боку службових осіб Національної поліції України, а саме:

– при затриманні особи (доставляння до відділу поліції без достатніх на те підстав;

– при триманні доставленого понад встановлений час, або без складання протоколу про затримання і без реєстрації у журналі обліку доставлених осіб;

– при несвоєчасному повідомленні прокурора або родичів затриманого про затримання чи відсутність такого повідомлення взагалі), а також при проведенні слідчих дій (незаконного обшуку, незаконного тимчасового доступу до речей і документів, проникнення до житла чи іншого володіння особи).

Нерідко порушуються розумні строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень, а також право особи на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення. Норми, які передбачають відшкодування моральної шкоди, завданої неправомірними діями поліцейських, містяться у Законі України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» (далі – Закон), а також у ст. ст. 1173-1175 ЦК України.

Згідно з ч. ч. 5, 6 ст. 4 наведеного Закону моральною шкодою визнаються страждання, завдані громадянину внаслідок фізичного чи психічного впливу, що призвело до погіршення або позбавлення можливостей реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин із оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру. Відповідно до п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31 березня 1995 р. «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» (далі – ППВСУ № 4) [7] під моральною шкодою розуміються втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, завданих фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб.

Моральна шкода часто більш відчутна, ніж майнова, і тому завдає жертві важчі страждання. Вона не може бути повністю відшкодована як така, але повинна бути у якийсь спосіб компенсована. Через відсутність кращого способу подолання емоційного дискомфорту жертви таким способом є грошова компенсація. Підстави для відшкодування моральної шкоди ті самі, що і для відшкодування матеріальних збитків, і перераховані в ст. 2 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду».

Відшкодування моральної шкоди, завданої особі працівником поліції, надається за наявності всіх загальних умов відповідальності за заподіяння шкоди. Зокрема, необхідно уточнити: наявність такої шкоди, незаконність дій її заподіювача, наявність причинного зв'язку між шкодою і протиправним діянням заподіювача та вини останнього у виконанні свого завдання.

Суд повинен визначити, що саме підтверджує факт заподіяння позивачеві моральних чи фізичних страждань або моральної шкоди, за яких обставин чи якими діями (бездіяльністю) вони заподіяні, в якому розмірі або в якій матеріальній формі позивач оцінює збиток.

Відшкодування моральної шкоди надається у випадках, коли протиправні дії органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, завдали моральної втрати громадянину, призвели до порушення його нормальних життєвих зв'язків, вимагають додаткових зусиль із організації його життя (ч. 5 стаття 4 Закону). У цьому випадку позивач повинен довести, якими самими є ці моральні збитки, і їхній зв'язок із незаконними діями вищезазначених органів, а суд повинен встановити характер і розмір моральних страждань, щоб зробити висновок про наявність чи

відсутність моральної шкоди.

Друга умова притягнення до відповідальності за моральну шкоду – незаконність. Стосовно дій, вчинення яких тягне за собою право на відшкодування моральної шкоди, слід зазначити, що необхідною ознакою таких дій є порушення ними немайнових прав і пільг особи. Дія стає незаконною, якщо вона прямо заборонена законом або іншим нормативно-правовим актом чи суперечить йому. Бездіяльність стає незаконною тільки в тому випадку, якщо у людини є законне зобов'язання діяти у відповідний спосіб у конкретній ситуації.

Перелік діянь, за вчинення яких фізична особа має право вимагати відшкодування завданої поліцейським моральної шкоди, визначений у ст. 1176 ЦК України, ст. 1 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду».

Третя умова відповідальності за завдання моральної шкоди – наявність причинного зв'язку між протиправним діянням і завданою моральною шкодою. Здійснене неправомірне діяння повинно бути головною причиною, що призвела до завдання моральної шкоди. Відповідальність настає лише тоді, коли буде встановлено, що моральна шкода є безпосереднім наслідком відповідної протиправної поведінки. Відсутність такого безпосереднього причинно-наслідкового зв'язку означає відсутність відповідного зобов'язання.

Тобто повинен бути причинний зв'язок між незаконним діянням та моральною шкодою, така дія повинна стати умовою настання негативних наслідків у вигляді фізичних чи моральних страждань, але цей зв'язок важко довести у суді.

Як свідчить практика у справах про відшкодування моральної шкоди, багато заявників, вимагаючи компенсацію за завдану моральну шкоду, перебільшують свої душевні й фізичні страждання, понесені у зв'язку з порушенням їхнього законного права або інтересу. Однак і судами допускається необґрунтоване заниження заявленого позивачем розміру бажаної компенсації. Пов'язане це насамперед із тим, що суду під час визначення грошового еквівалента душевних та/або фізичних страждань доводиться враховувати низку чинників, що мають винятково психологічну основу. Серед них – глибина й тривалість душевних страждань, викликаних, наприклад, знищенням або ушкодженням майна особи, приниженням честі, достоїнства й ділової репутації тощо [13, с. 9].

Відповідно до чинного законодавства моральна шкода відшкодовується грішми, іншим майном або в інший спосіб (ч. 3 ст. 23 ЦК України). Судова практика свідчить, що грошова форма відшкодування є найбільш зручною, оскільки гроші є загальним еквівалентом і здатні задовольнити майже всі потреби потерпілого.

Висновки. Цивільно-правова відповідальність поліцейського являє собою відшкодування моральної чи матеріальної шкоди з метою відновлення права громадянина, порушеного в результаті вчинення незаконних дій із боку поліціанта. На сьогодні існує проблема щодо відшкодування моральної шкоди, завданої поліцейськими, а саме визначення її розміру: немає так званої розмірної таблиці такого відшкодування. На жаль, дуже багато громадян, які хочуть отримати грошову компенсацію за моральну шкоду, перевищують свої страждання, з іншого боку, у судовому процесі дуже важко довести дійсні негативні наслідки за вчинення моральної шкоди. Наразі не існує єдиного нормативно-правового акта, котрим можна було б користуватися при вирішенні цього питання. Вважаємо за необхідне створити новий, сучасний нормативно-правовий акт, що врегулює питання стосовно підстав та розмірів відшкодування моральної шкоди у разі порушення прав громадян з боку представників державних органів в Україні.

Список використаних джерел

1. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010. URL: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>.
2. Довбій С. П. Договір охорони майна: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2005. 18 с.
3. Іванов В. М. Історія держави і права України: підруч. Київ : КУП НАНУ, 2013. 892 с.
4. Лов'як О. О. Відшкодування шкоди, завданої громадянину службовими особами органів внутрішніх справ України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2007. 17 с.

5. Ніжинська І. Н. Правова природа відносин щодо відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями службових осіб дізнання та досудового слідства в системі органів внутрішніх справ. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 4. С. 75–78.
6. Оніщенко Н. М. Проблема ефективності законодавства та сучасний розвиток. *Віче*. 2017. № 12. С. 3–6.
7. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя : постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 № 9. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>.
8. Про охоронну діяльність : Закон України від 22.03.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17#Text>.
9. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>.
10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
11. Фролов М. М. Відшкодування шкоди, завданої органами внутрішніх справ України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2006. 207 с.
12. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання : навч. посіб. ; за заг. ред. С. С. Бичкової. Київ : Алерта, 2014. 496 с.
13. Шевцов С. О., Тимошенко А. І. Визначення розміру моральної шкоди: правові засади та експертні методики. Харків : Експертна служба Міністерства внутрішніх справ України, 2019. 52 с.

Надійшла до редакції 06.12.2023

References

1. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010. URL: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>.
2. Dovbiy, S. P. (2005) Dohovir okhorony mayna [Property protection contract] : avtoref. dys. kand. yuryd. nauk : 12.00.03 / Nats. un-t vnutr. sprav. Kharkiv, 18 p. [n Ukr.].
3. Ivanov, V. M. (2013) Istoriya derzhavy i prava Ukrayiny [History of the state and law of Ukraine] : pidruch. Kyiv : KUP NANU, 892 p. [n Ukr.].
4. Lov'yak, O. O. (2007) Vidshkoduvannya shkody, zavdanoyi hromadyanynovi sluzhbovymy osobamy orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrayiny [Compensation for damage caused to a citizen by officials of the internal affairs bodies of Ukraine] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 / Kyiv. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka. Kyiv, 17 p. [n Ukr.].
5. Nizhyn'ska, I. N. (2003) Pravova pryroda vidnosyn shchodo vidshkoduvannya shkody, zapodyanoyi nezakonnymy diyamy sluzhbovykh osib diznannya ta dosudovoho slidstva v systemi orhaniv vnutrishnikh sprav [Legal nature of relations regarding compensation for damage caused by illegal actions of officials of inquiry and pre-trial investigation in the system of internal affairs bodies]. *Pidpryyemnystvo, gospodarstvo i pravo*. № 4, pp. 75–78. [n Ukr.].
6. Onishchenko, N. M. (2017) Problema efektyvnosti zakonodavstva ta suchasnyy rozvytok [The problem of effectiveness of legislation and current development]. *Viche*. № 12, pp. 3–6. [n Ukr.].
7. Pro zastosuvannya Konstytutsiyi Ukrayiny pry zdiysnenni pravosuddy [On the enforcement of the Constitution of Ukraine in the administration of justice] : postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrayiny vid 01.11.1996 № 9. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>. [n Ukr.].
8. Pro okhoronnu diyal'nist' [On security activities] : Zakon Ukrayiny vid 22.03.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17#Text>. [n Ukr.].
9. Konstytutsiya Ukrayiny vid 28.06.1996 [Constitution of Ukraine of June 28, 1996]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>. [n Ukr.].
10. Tsyvil'nyy kodeks Ukrayiny vid 16.01.2003 [Civil Code of Ukraine of January 16, 2003]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. [n Ukr.].
11. Frolov, M. M. (2006) Vidshkoduvannya shkody, zavdanoyi orhanamy vnutrishnikh sprav Ukrayiny [Compensation for damage caused by internal affairs bodies of Ukraine] : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.03 / Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav. Kharkiv, 207 p. [n Ukr.].
12. Tsyvil'ne pravo Ukrayiny. Dohovirni ta nedohovirni zobov'yazannya [Civil law of Ukraine. Contractual and non-contractual obligations] : navch. posib. ; za zah. red. S. S. Bychkovoyi. Kyiv : Alerta, 2014. 496 p. [n Ukr.].
13. Shevtsov, S. O., Tymoshenko, A. I. (2019) Vyznachennya rozmiru moral'noyi shkody: pravovi zasady ta ekspertni metodyky [Determining the amount of moral damage: legal principles and expert methods]. Kharkiv : Ekspertna sluzhba Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrayiny, 52 p. [n Ukr.].

ABSTRACT

Oleh Zhuravel. Features of attracting police officers to certain types of civil liability. The article analyzes the civil legislation regarding bringing the police officer to civil liability. The responsibility of police officers in the civil law sphere is one of the types of legal responsibility that arises when they commit a civil misdemeanor, which should be understood as a socially dangerous, illegal violation of property and personal non-property relations regulated by civil law norms, which are formed

in various spheres of public life. Citizens of the country are often faced with a significant number of violations of the provisions of the current legislation by officials.

The consequence of illegal actions is often the infliction of property and moral damage both to the persons involved in the case and to those who are not involved in it. The cornerstone of the relationship between the individual and the state is the principle enshrined in Art. 56 of the Constitution of Ukraine: «Everyone has the right to compensation at the expense of the state or local self-government bodies for material and moral damage caused by illegal decisions, actions or inaction of state authorities, local self-government bodies, their officials and officials in the exercise of their powers.»

The institution of the state's responsibility to the person is one of the main guarantees and human freedoms enshrined in the current legislation: the state establishes a mechanism of its own public responsibility, undertakes to ensure the possibility of its implementation, to make it available to citizens. This reduces the pressure of the state on society and at the same time increases the possibility of its control over the actions of the state, the decisions of its bodies and officials. In the last decade, which is characterized by the predominance of civil law regulation in many spheres of life, there has been a tendency to compensate (compensate) damage caused by state bodies (including law enforcement) and local self-government bodies, by means of private law. Even in European judicial practice, there is an opinion and assertion that a civil-law claim for damages is the best means of deterring police officers from illegal actions.

Keywords: *liability, police officer, damage, moral damage, property damage, wrongful act.*

УДК 342.6

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-6-124-130



Каміль ПРИМАКОВ[©]
кандидат юридичних наук
(м. Дніпро, Україна)

ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Здійснено теоретичний аналіз поняття «правоохоронні органи» у науковій літературі, а також його тлумачення у нормативно-правових актах, у яких воно використовується, та окреслюється співвідношення цього терміна у науковій літературі та законодавстві. Висвітлюються критерії приналежності того чи іншого суб'єкта до правоохоронного органу за чинним законодавством, окреслюється система правоохоронних органів та їх значення для сфери національної безпеки. Аналізується зміст поняття «правоохоронні органи» із суміжними термінами, як-то «сили безпеки», «сили оборони» та «органи правопорядку». Звертається увага на те, що відсутність у законодавстві тлумачення поняття «правоохоронні органи» і одночасне вживання різних з цим поняттям суміжних категорій, відсутність критеріїв віднесення тих чи інших суб'єктів до правоохоронних органів, не позначаються позитивно на функціонуванні всієї системи суб'єктів забезпечення національної безпеки. Обґрунтовується, що у нормативно-правових актах, які визначають, правовий статус, завдання та функції окремих суб'єктів забезпечення національної безпеки доцільно закріпити те, що вони належать до правоохоронних і здійснюють правоохоронну діяльність.

Ключові слова: *правоохоронні органи, національна безпека, органи правопорядку, сили безпеки, сили оборони, правоохоронна діяльність, правоохоронні функції.*

Постановка проблеми. Важливим фактором сталого й ефективного розвитку країни в умовах військової агресії є здатність уповноважених суб'єктів забезпечувати національну безпеку в державі. У сучасних умовах, коли Президент України ініціював реформування органів правопорядку, як частини сектору безпеки і оборони, в умовах, коли постійно зростає якість і кількість внутрішніх і зовнішніх ризиків, загроз та викликів, забезпечення безпеки країни стає особливо актуальною проблемою.

© К. Примаков, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2349-8599>

k_zpd@dduvs.in.ua